

Miha Turšič
Dunja Zupančič
Dragan Živadinov

Postgravitacijska umetnost

Kozmokinetični kabinet Noordung

Leta 1990 je **Dragan Živadinov** (1960–), soustanovitelj Neue Slowenische Kunst, njegovega oddelka za gledališče, Gledališča sester Scipion Nasice, ustanovljenega 1983 in samoukinjenega 1987, v istem letu ustanovitelj Kozmokinetičnega gledališča Rdeči pilot (do 1990), ustanovil Kozmokinetični kabinet Noordung in mu že pet let zatem določil končno letnico obstoja, 2045. S tem je začel z delovanjem na področju postgravitacijske umetnosti, ki ni slog, pač pa prostor, v katerem bo v bližnji prihodnosti mogoče graditi umetnost v pogojih breztežnosti. Postgravitacijske umetnosti, sinonima za delovanje Kozmokinetičnega kabineta Noordung, po besedah D. Živadinova ne določa utopija, temveč heterotopija. Beseda »kabinet« v projektu pa označuje prizorišče miselnega dogajanja kot avtonomen, zaključen univerzum, ki je zbirnik informacij o kulturalizaciji vesolja. To so različni modeli sveta, ki se manifestirajo v družbenih vzorcih in odražajo v umetnosti, izhajajo pa tako iz preteklosti kot tudi sedanosti in hkrati prihodnjih dogodkov v 50-letnem časovnem obdobju.

Noordung je psevdonim slovenskega pionirja vesoljske raketne tehnike **Hermana Potočnika** (1892–1929). Za njegovo delo se D. Živadinov navdušuje že od študentskih let, od leta 1983, ko se je prvič seznanil s Potočnikovimi znanstvenimi in tehnološkimi odkritji in hkrati prepoznal Noordungovo neposredno povezavo s filmom *Odiseja 2001*, v katerem je bil uporabljen njegov model vesoljske postaje, objavljen v knjigi *Problem vožnje po vesolju* (Berlin 1929). V njej je avtor med prvimi predvidel prodor v globine vesolja.

Leta 1995 se je D. Živadinovu pridružila akademska slikarka **Dunja Zupančič** (1963–) in skupaj sta začela procesirati *Petdesetletni projektil 1995–2045::Noordung*, ki ga podpisujeta kot BIOMEHATRON – NOORDUNG. Biomehanika je aplikacija mehanskih principov na žive organizme, mehatronika pa veja strojne znanosti, ki združuje mehaniko in elektroniko. Tako D. Živadinov ni samo vstopil v novo življenje, marveč je prešel tudi na novo stopnjo delovanja; drugače kot pri Neue Slowenische Kunst (NSK), kjer je deloval v množini, sta z D. Zupančič delovala v dvojini, od leta 2005 pa skupaj z oblikovalcem breztežnostnih okolij **Miho Turšičem** (1975–). Po premieri *Petdesetletnega projektila 1995–2045::Noordung* se je D. Živadinov leta 1995 upokojil in čakal na prvo ponovitev predstave leta 2005. Ta izstop iz gledališča je zanj pomenil vstop v popolno avtonomijo režije vseh režij, zato se danes ne podpisuje več kot režiser, pač pa kot atraktor. Tega leta se je D. Živadinov posvetil tudi telekozmozmu, telelogiji in postgravitacijski umetnosti. Medtem je leta 1998 postal kandidat za kozmonavta v središču za usposabljanje kozmonavtov Jurija Gagarina v Zvezdnem mestu v Ruski federaciji. Kljub skupnemu izhodišču z NSK zagovarja Kozmokinetični kabinet Noordung popolno odcepljenost.

Prvo naseljeno skulpturo *Molitveni stroj Noordung* je D. Živadinov skupaj z arhitektom in vizualnim umetnikom iz Moskve **Vadimom Fiškinom** (1965–) že leta 1992 izdelal v SNG Opera in Balet Ljubljana.

Ustvarjanje naseljenih skulptur predstavlja prvo fazo delovanja Kozmokinetičnega kabineta Noordung.

Druga naseljena skulptura je bila predstavljena leta 1995 kot *Petdesetletni projektil 1995–2045::Noordung*, D. Živadinova in D. Zupančič v Festivalni dvorani v Ljubljani. Projektil pomeni izstrelitev ideje, ki traja v določenem času; konkretno označuje 50-letno časovno kapsulo. 20. aprila 1995 ob 22. uri je šestnajst igralcev – Damjana Černe (1958–), Ivan Godnič (1963–), Milena Grm (1942–2011), Uroš Maček (1960–), Marko Mlačnik (1959–), Maruša Oblak (1966–), Mojca Partljič (1964–), Robert Prebil (1964–), Pavle Ravnohrib (1956–), Mateja Rebolj (1950–), Romana Šalehar (1969–), Mario Šelih (1962–), Marinka Štern (1947–), Borut Veselko (1959–), Iva Zupančič (1931–2017) in Jonas Žnidaršič (1962–) – prvič izvedlo projektil, ki se je in bo od takrat na isti dan, ob istem času, z istimi igralci in istim besedilom ponavljal vsakih 10 let (2005, 2015, 2025, 2035 in zadnjič 2045). Če kateri od igralcev umre, ga zamenja daljinsko voden znak. Igralce in njihov tekst zamenja ritem, igralke pa melodija. Leta 2045 bo v scenskem prostoru le še 16 znakov in glasba namesto igralcev in igralke. Tega leta bo D. Živadinov poletel z vesoljskim plovilom in do 1. maja znake namestil na 16 točk v geostacionarni orbiti okrog planeta Zemlja, v višini 35.900 km, ki jo je prvi določil pionir vesoljskih poletov, znanstvenik Herman Potočnik Noordung. Skozi digitalno, ki je po besedah D. Živadinova napol analogna pot do kvantnega, bo prestopil v postajo – kozmokinetični kabinet, ki je točka tranzicije v popolno postgravitacijsko umetnost. Hkrati bo D. Živadinov v Noordungovi orbiti končal ne le svoj projektil, temveč tudi svoje življenje.

Takrat bodo modeli/znaki, zamenjave za igralce in igralke, postali umetniški sateliti – umboti, ki bodo na Zemljo pošiljali informacije o igralcu na dva načina: njegovo ali njeno biografijo na Zemljo, njegov ali njen mrežni model, izris obraza, pa v globino vesolja. V manifestativnem besedilu iz leta 1995, objavljenem v gledališkem listu Festivala svjetskega kazališča leta 2005 v Zagrebu, je zapisano še: »Dunja Zupančič in Dragan Živadinov se

zavzemava za abstraktno gledališče v gravitaciji nič in absolutni nič.« Leta 2001 je D. Zupančič izdelala poskusna umetniška satelita *Artjom MM* (MM – inicialki imena Marko Mlačnik) in *Artjom MR / Artjom RŠ* (MR / RŠ – inicialki imen Mateja Rebolj in Romana Šalehar), za katera je predvidena poskusna namestitev v orbito kot del satelita *DVOJINA.SI-7*, ki je nični, poskusni satelit. Satelit *artjom* je v naslednji fazi projekta dobil ime *umbot*, kar je skovanka za robota, ki je hkrati »misleči« (um) in »umetniški« (okrajšava). Z izhodišča v mehatronski logiki pnevmatskih in hidravličnih struktur je prešla na gradnjo biomehatroničnih substitutov in umetniških satelitov – *umbotov*.

20. aprila 2005 ob 22. uri po moskovskem času je bila v hidrolaboratoriju CPK Jurija Gagarina v Zvezdnem mestu na modelu mednarodne vesoljske postaje MKS-ISS izvedena prva ponovitev *Petdesetletnega projektila 1995–2005–2045::Noordung*. V prvem intervalu ni umrl noben izmed igralcev! Po premieri *Petdesetletnega projektila 1995–2045::Noordung* leta 1995 sta se D. Živadinov in D. Zupančič za vmesna obdobja odločila vsako leto zgraditi dve gledališki obliki, s katerima estetizirata svoje priprave na smrt. Prva je *obred poslavljanja*, druga *informance*.

Obred poslavljanja pomeni poslavljanje od igralcev, ki so del tega projekta, in od umetnikov, ki so D. Živadinova v umetnosti izoblikovali, oziroma od odločilnih slogovnih formacij 20. stoletja (konstruktivistični Tank, konceptualistični OHO, NSK). Do svoje preteklosti se je D. Živadinov opredelil: »[...] v 20-ih letih je skupina Tank izrekla: "Vse, kar razglasiš za umetniško delo, je umetniško delo." V 60-ih je OHO razglasil: "Umetniško delo je to, česar se dotaknem." Pozneje je NSK izjavil: "Umetniškega dela se ne smeš dotakniti, to morajo namesto tebe narediti drugi." Jaz pa danes trdim, da je vse, kar je bilo umetniško delo, potencialno digitalno, vse narejene umetnine imajo digitalno potenco [...], ki je informacija, ki se širi.« *Informance* je D. Živadinov povzel po »informacijski akciji«, ki jo je Joseph Beuys izvedel leta 1972. Z *informansi* D. Živadinov in D. Zupančič informirata zainteresirano

javnost o svoji trenutni poziciji v *Petdesetletnem projektilu*. Hkrati to dejanje za orientacijo rabi tudi njima samima, saj, kot pravita, uporabljata scenski jezik za manifestacijo pretoka svojega konceptualiziranega časa: »Manifestirava paradoks, navidezno nasprotje, ki je osnovno gradivo umetnosti. Časa ni, preteklosti ni, je samo absolutni zdaj. Mi smo gromozansko kvantno naključje, v katerem se vseskozi konceptualiziramo in grabimo za robove konceptov« (D. Živadinov).

Doslej izvedeni obredi poslavljanja so bili: 1998 – *Likvidatura atraktor* (trije mehatronski stroji, ki so proizvajali spomin na *Petdesetletni projektil 1995–2045::NOORDUNG*); 1999 – *Tisoč let filma* (simpozijski stroj za proizvodnjo spomina na znanstvenika Hermana Potočnika Noordunga na konferenci astronomije v Bremnu). Posebej izstopajoč je bil 15. decembra 1999 izvedeni obred *Gravitacija nič / Biomehanika Noordung* v sodelovanju s središčem za usposabljanje kozmonavtov Jurija Gagarina (CPK) v Zvezdnem mestu v Ruski federaciji kot prva manifestacija *postgravitacijske umetnosti*, prva celovito gledališka predstava, odigrana v pogojih breztežnosti (v produkciji Zavoda projekt Atol, vizualizacija in materializacija D. Zupančič). Obred se je zgodil v letalu za parabolične lete IL-76MDK, sicer namenjenem treningom astronautov in kozmonavtov, kjer je s posebnimi manevri mogoče doseči gravitacijske spremembe in izkusiti kratkotrajno lebdenje. Skupina igralcev je izvedla polminutne biomehanečne koreografije (vektor Krikaljeva – vektorska režija), tekstualni vzorec pa so gledalci slišali prek prenosnih slušalk, skupaj z drugimi navodili. Sledili so obredi poslavljanja od pomembnih umetnostnih pojavov. Leta 2000 obred poslavljanja *Trije izdelki Noordung* (poslavljanje od skupine OHO kot prvi obred poslavljanja od stilne formacije konceptualizma, ki ga pooseblja ta skupina, s čimer je bilo prikazano, da je konceptualizem poleg suprematizma in konstruktivizma tisti umetnostni slog 20. stoletja, ki ga je smiselno prenesti v 21. stoletje). Leta 2001 obred poslavljanja *OHOrganizem* (poslavljanje od avantgardne skupine Tank v pokritem parkirišču garažnih prostorov stavbe Kapitelj v Ljubljani). Volumenska struktura je D. Živadinovu ponu-

dila monumentalen model konstruktivistične recepcije in reprezentacije. Glede na to, da je bila predstava posvečena konstruktivizmu, je prikazovala monumentalni intimizem. V njej je sodelovalo petinpetdeset nastopajočih. V predstavi je bil med drugim izgovorjen stavek: »Kapital je abstrakcija v akciji, mi smo v okvari.« S tem je bil prikazan upor tako delavcem kot državi, in tudi OHOrganizmu. Leta 2002 pa obred poslavljanja *Supremat*, ki se je zgodil 17. oktobra 2002 in je ponazarjal uradno poslavljanje od NSK (prejšnja dva obreda sta bila pripravi za slovo od NSK, kar je D. Živadinov neformalno izvedel že leta 1995 s *Petdesetletnim projektilom 1995–2045::Noordung*).

D. Živadinov v svojem ustvarjanju s povezovanjem ideološke pluralnosti različnih umetniških obdobj ustvarja *postgravitacijsko umetnost*, s katero med drugim redefinira in razširja dožemanje prostora umetniškega dogodka. S tem v umetnosti, pa tudi širše na področju kritične sodobne misli, odpira možnosti multidisciplinarnega povezovanja raznovrstnih konceptov v transdisciplinarne razsežnosti. Konstruktivizem je skeletno ogrodje njegovega ustvarjalnega sestavljanja dogodkov, suprematizem kognitivna struktura, oboje pa sintetizira skozi konceptualizem. Kot pravi Dragan Živadinov: »Strogo ločim med umetnostjo in kulturo. Največkrat je kultura moj nasprotnik. Umetnost je stroj, ki izdeluje vse druge stroje, je stroj vseh strojev. Kultura je stroj, ki vsebuje negativ izdelka in lahko proizvaja le točno določen izdelek in nič drugega. Izdelki pa so kultura sama. Oglaševanje izdelkov pa metafizika kulture. Lahko si predstavljate, kako težko kultura zamenja negativ izdelka v stroju. Kultura je avtomat istega. Umetnost pa je supremat resnice.«

Maja Smrekar, R.

4. Kozmokinetični kabinet Noordung 1990–2045

LIT.: *Neue slowenische Kunst* (ur. M. ZINAČ), Zgb 1991; N. MALEČKAR, *Intervju: Dragan Živadinov: tovarna, montaža, horizont*, Razgledi, 21 (1004), 12. nov. 1993, 3–8; J. JEŽ, *Kardinalni kino nevron: z Draganom Živadinovom*, Emzin, VI/2–4, dec. 1996, 14–17; M. KUMERDEJ, *Smo gromozansko kvantno naključje: pogovor z Draganom Živadinovom*, Delo, XLIV/97, 29. apr. 2002, 12; G. CERAR, *Intervju: Dragan Živadinov: umreti v veselju*, Mladina, 6, 10. feb. 2003, 34–37; D. ZUPANČIČ, M. TURŠIČ, D. ŽIVADINOV, *Postgravity art*, Lj 2013. (Pomemben vir informacij v besedilu so bili pogovori z Draganom Živadinovom.)